

Miscellanea

Linnaeus' Whale

*A wash drawing of bottlenose whales
(*Hyperoodon ampullatus*) at Hammarby,
with remarks on other early depictions of the species*

Klaus Barthelmess and Ingvar Svanberg

The events were similar, the species the same. The locations are more than one thousand kilometres apart and there is a time lapse of more than two and a half centuries between both events. An errant bottlenose whale in the Thames estuary in early 2006 created an immense worldwide media hype (which resulted in the plastic can used to keep its skin wet during the futile attempts to save its life being sold for an unbelievable 2 050 pounds sterling in an internet auction), whereas a pregnant bottlenose whale cow that stranded and died on the Norwegian coast in 1749, left almost no trace in historic sources, except for a little inscription on a wash drawing. This was in Carl Linnaeus' possession and is still hanging above the door to his bedroom in Hammarby, his summer residence – today a public museum – twelve kilometres from Uppsala (fig. 1).

It is a drawing in black and blue ink with blue wash, on laid paper mounted on contemporary cardboard measuring 435×59.5 cm. The mounted drawing, which has been preserved in its original state, is in poor

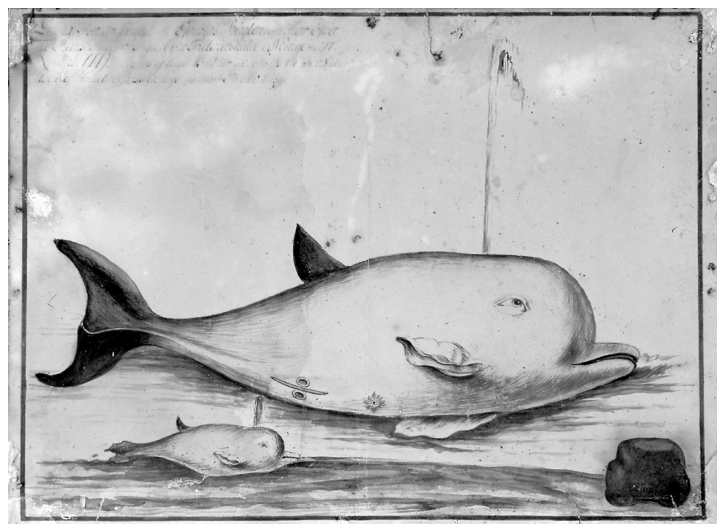

Fig. 1. Drawing in blue and black ink with blue wash of a bottlenose whale with calf, Linnaeus Hammarby. Artist unknown. The text on the upper left corner is fading away and is therefore nowadays hard to read. However, it says that the whale stranded at "Fredricshald", Norway on 13 November 1749 (Photo Tommy Westberg, Uppsala University Art Collections).

condition, with several old repairs, and not all of the original artwork and inscription is perfectly visible or legible. Although this drawing has been mentioned and reproduced several times recently, documentation about its provenance is absent and even the information as to the actual event depicted is contradictory.¹ Furthermore, Linnaeus himself did not refer to it in his zoological writings, and he actually never named or described the bottlenose whale!

The drawing shows a stranded female bottlenose whale and her calf, the latter still with part of the umbilical cord. The mammary glands flanking the genital opening are rendered as little circular "buttons", suggesting that they were already visibly swollen, thus indicating that natural birth was imminent at the time of death. In an unswollen state they are hidden in much less conspicuous blubber slits.

According to Tycho Tullberg, who has published a list of the furniture and other objects of the Linnaeus family in the interior of Hammarby, the drawing represents a whale that stranded on the Norwegian coast in 1719.² However, this is a misreading (or typographical error) of the notes on the drawing. The inscription, which admittedly is hard to read and has faded in the course of time, clearly gives the locale of the event as "Fredrikshald" in Norway and dates it to the 13 November 1749. This is confirmed by zoologist William Lilljeborg's comments in 1874 that it is a drawing of a bottlenose whale which stranded in the vicinity of Fredrikshald in Norway on 13 November 1749. When opened up, an almost mature foetus, ca. 2.20 m in length, was found.³

In addition, the Danish Bishop Erich Pontoppidan (1698–1764) has information about a stranded whale possibly identical with the one discussed here. He mentions that in 1750 the troops of Lieutenant Colonel Kolbjørnsen captured a bottlenose whale in Eskeviggen near Fredrikshald. Pontoppidan never saw this whale himself. The specimen is described as 8.1 m in length, and had a foetus which was about 1.85 m.⁴ The whale is illustrated as an engraving in Pontoppidan's book and can clearly be identified as a bottlenose whale (fig. 2).

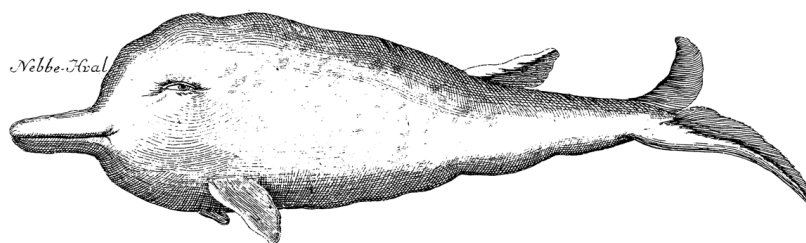

Fig. 2. Bottlenose whale captured near Fredrikshald in Norway 1750 (From Erich Pontoppidan, *Det første Forsøg paa Norges Naturlige Historie 2*, 1753).

Whereas the possibility of Lilljeborg and Pontoppidan referring to two different events of pregnant female bottlenose whales carrying almost mature foetuses of similar length stranding in the same location in consecutive years – 1749 and 1750 – cannot be ruled out completely, such date inconsistencies are not uncommon in historical stranding records, and we thus assume that both sources relate to the same event.⁵ With Lilljeborg supplying the greater precision in his data, namely giving an exact calendar date, we assume his data set to be the proper one. His stranding data also fit in with the migration and reproduction patterns of the species known today.

Linnaeus on whales

Linnaeus did not describe this cetacean species in his important systematic treatises published from 1746 and onwards. In fact, he never described the species, although popular information about it was available to him. It is a well-known species in the Faroe Islands and, for instance, Lucas Debes wrote a full description of the *døglingur*, as it is called locally, in 1673.⁶

Earlier authors regarded whales as giant fishes, as did the early Linnaeus. According to notes from Linnaeus' lectures in the late 1740s, he still viewed the order Plagiuri "whales" as a subdivision of the class Pisces "fishes".⁷ Linnaeus just followed earlier authors, when referring to whales as fish. So did also for instance Petrus Artedi in his overview of the fish, *Ichthyologia, sive opera omnia de piscibus*, published by Linnaeus in 1738. However, in 1758, when publishing the 10th edition of *Systema naturae*, Linnaeus changed his mind and included the whales as the order Cete among the mammals. He recognised 12 species.⁸ The same number of species is also listed in the 12th edition of *Systema naturae* (1772), the last one that Linnaeus personally edited: narwhal (*Monodon monoceros*), bowhead whale (*Balaena mysticetus*), fin whale (*Balaena physalus*), blue whale (*Balaena musculus*), sperm whale (*Physeter macrocephalus*), harbour porpoise (*Delphinus phocoena*), common dolphin (*Delphinus delphis*) and killer whale (*Delphinus orca*). He also listed *Physeter catodon*, now a junior synonym for *Physeter catodon* and *Physeter microps*, today regarded as a synonym of *Orcinus orca*.⁹ He also lists *Balaena boops* and *Balaena tursio*, which are probably synonyms for *Balaenoptera physalus*.¹⁰ In his *Fauna svecica* (1761), Linnaeus lists six species, i.e. narwhal, bowhead whale, fin whale, harbour porpoise, killer whale and sperm whale.¹¹ Although Linnaeus was relying on many earlier authors, he did not refer to Erich Pontoppidan or Lucas Debes.

It would be intriguing to assume that the presence of the drawing of the bottlenose whale in his home in the 1750s convinced him to change the taxonomic domicile of the whales. For the drawing showing the calf, its

umbilical cord, and nipple-like mammary glands of its mother is not a very convincing depiction of a "fish". It rather suggests that whales are mammals. If in fact Linnaeus obtained the drawing between 1749 and 1758, it likely played a role in making him change the taxonomic and systematic status of whales from Plagiuri to Cete.

If this is so, absence of the bottlenose whale from his systematic list of whale species is puzzling. As far as is known, Linnaeus did not have any contacts or correspondence with the Danish author Erich Pontoppidan.¹² We have not been able to trace the person who gave the wash drawing to Linnaeus. He actually had several contacts in Norway, and among his pupils, eleven were Norwegians by birth. They all returned to Norway and two of them became noted scholars in natural history in the late eighteenth century.¹³ Among his Swedish pupils, both Pehr Kalm and Anton Rolandsson Martin travelled in Norway, Kalm in 1748 and Martin in 1758. Both had a documented interest for whales and whaling and refer to these animals in their travel notes. Martin actually joined a Swedish whaling ship to Svalbard in 1759 and gave a detailed description of how the Dutch hunted whales in the area. However, Martin never referred to any picture of a whale.¹⁴

Linnaeus also corresponded with Bishop Johan Ernst Gunnerus in Trondheim from 1761 to 1772.¹⁵ Although Gunnerus was first and foremost a botanist, he also published several interesting articles on the marine fauna, for instance on the basking shark (*Cetorhinus maximus*) and on the harbour porpoise. We have not discovered any references to a drawing of a bottlenose whale in the correspondence from other Norwegians.¹⁶

We know that Linnaeus received personally two drawings of whales. One was sent to him by Colonel Johan Mauritz Klinckowström, of a stranded sperm whale in Bohuslän. This has of course nothing to do with the bottlenose whale discussed here, although it coincided in time with its stranding in Norway. The male sperm whale stranded in November, 1749, near Hunnebostrand. Drawings were sent to Linnaeus, and the skeleton was later brought to Stockholm and included in the collections of the Swedish Academy of Sciences.¹⁷

According to a letter from Gunnerus to Linnaeus, a Jacob von der Lippe Parelius painted a stranded *Balaena boops* (a rorqual whale, probably a humpback or a fin whale) and sent it to Linnaeus in February, 1768. This cannot be the whale drawing at Hammarby.¹⁸ Christopher Hammer, who has published a Norwegian fauna similar to Linnaeus *Fauna svecica*, just lists "Nabbehval, *Balaena Rostrata*", as a Norwegian species, but did not mention any stranding.¹⁹

Biology and nomenclature

Northern bottlenose whales (*Hyperoodon ampullatus*) are the fourth largest species in the suborder of toothed whales (Odontoceti); after sperm whales (*Physeter macrocephalus*), Baird's beaked whales (*Berardius bairdii*) and Arnoux' beaked whale (*Berardius arnuxii*). Males, which in toothed whales usually are larger than the females, attain lengths of up to 9.8 m. They occur in cold and temperate waters of the North Atlantic, between the Arctic ice edge and the latitude of the Azores. Their most common food is squid species, normally *Gonatus* sp., which live near the sea floor, though young ones also inhabit the water column. Other benthic fish species are eaten occasionally. The deep-water and benthic food preference of bottlenose whales leads to their concentrations in waters with abyssal depths of over 500 or 1000 m, and dive records of 1400 m have been corroborated.

They are usually found in small groups of about two to four, though pods of up to around 20 individuals are not infrequent. Social pod structure is not yet fully understood. Some stocks seem to migrate distances of about thousand kilometres. There are spring and summer concentrations south-west of the Svalbard archipelago, between Iceland and Jan Mayen, and off the Vesterålen archipelago and the Møre coast of Norway.²⁰

From an analysis of historic stranding records, it appears that the errant occurrence of individuals or cow-calf pairs in the North and Baltic Seas may more often be related to the species' southward migration in late summer and fall, than to the northward migration in late winter and spring. Schultz records 61 strandings all around the North Sea and the Baltic from the sixteenth century on. Where months are given, most relate to the late summer and fall migration. Smeenk & al. noted that 21 out of 24 recorded strandings of the species on the Dutch and Flemish coasts occurred in the period July till November. All 16 strandings recorded for the Danish coasts between 1838 and 1978 fall within this period of the year.²¹

While the bottlenose whale is a regular visitor along the Norwegian coast, it is very rarely seen in Sweden. Zoologist Kai Curry-Lindahl reports a stranding near Landskrona in April 1823, a stranding at Furusund in the Uppland archipelago, Baltic Sea, on 9 September 1879 (a female with a calf) and a dead specimen at Mollö in Bohuslän on 2 September 1954. A dead specimen was also found in Byfjorden, Bohuslän, in September, 2004.²²

The shape of the bulbous forehead – especially pronounced in males – and the protruding "snout" or rostrum of the dolphin-like jaws, which resembles an old-fashioned, broad-shouldered bottle, gave the species its first scientific name, *Balaena ampullatus* (from Latin *ampulla* = "bottle"), by Forster in 1770. Otto Friedrich Müller named it *Balaena rostrata* in

1774, after the pronounced rostrum. The genus name *Hyperoodon* (Greek for ‘upper tooth’) was introduced by Lacépède in 1804, based on a description of rough protuberances – mistaken for small teeth – in the palate of a specimen stranded near Honfleur in 1788. Until the late nineteenth century, the name of *Hyperoodon rostratus* predominated in scientific literature, whereas the modern denomination *Hyperoodon ampullatus*, acknowledging Forster’s description as far following the rules of International Code of nomenclature (*Balaena* is reserved for right whales), was only settled by 1963.²³

The Old Norse word *døgligr* is a poetic notion for king or prince. The Faroese name *døgligrur* thus identifies a whale species particularly valuable for the settlers. Sixteenth-century German and Dutch sources seem to use the word *hil* or *Hille* for this, but also other species of toothed whales. In the seventeenth to the nineteenth century, the popular name of *Butskopf* was common in German and Dutch, signifying something like “pot-head” or “butt-head”. In eighteenth to twentieth century Norwegian, *neb(b)hval*, meaning “beak-whale”, was the usual name. It is still called *näbbval* in Swedish. After Samuel Dale named a stranded specimen *bottle head whale* in 1730, the English name, *bottlenose whale*, was introduced by John Hunter in 1787, and refers to the silhouette of the jaws protruding from the melon (forehead). In modern Danish and German, *Dögling* has been adopted as a Faroese loan word.²⁴

Historical strandings and their pictorial representation

Most historical sources about the erratic occurrence of these animals are stranding records that are frequently accompanied by an illustration, which is often based on drawings made on the spot. Analyzing such contemporary sources, it must be kept in mind that historical, popular taxonomy has objectives not comparable with modern or post-Linnaean zoological systematic striving for specific unambiguous description. In addition, even in the early twentieth century, confusion may be possible with other beaked whales (Ziphiidae) occurring in the North Atlantic, such as Sowerby’s beaked whale (*Mesoplodon bidens*).

The earliest known source and picture is a watercolour drawing made by the Dutch fish auctioneer and professional beachcomber Adriaen Coenzoon van Schilperoort (1514–1587) of a 28 foot (*voeten*) male bottlenose whale stranded on the beach near the Dutch town of Zierikzee on Schouwen Island on 18 August 1584 (fig. 3). Coenen had an unusual interest in marine natural history. He collected, dried, and exhibited marine life he found on the beach or bought from fishermen. Additionally, in the 1570s, he started compiling elaborate manuscript albums of his findings on the beach and in fishermen’s catches, but also in the “scientific” and ephemeral literature, made available to him by high-ranking, wealthy

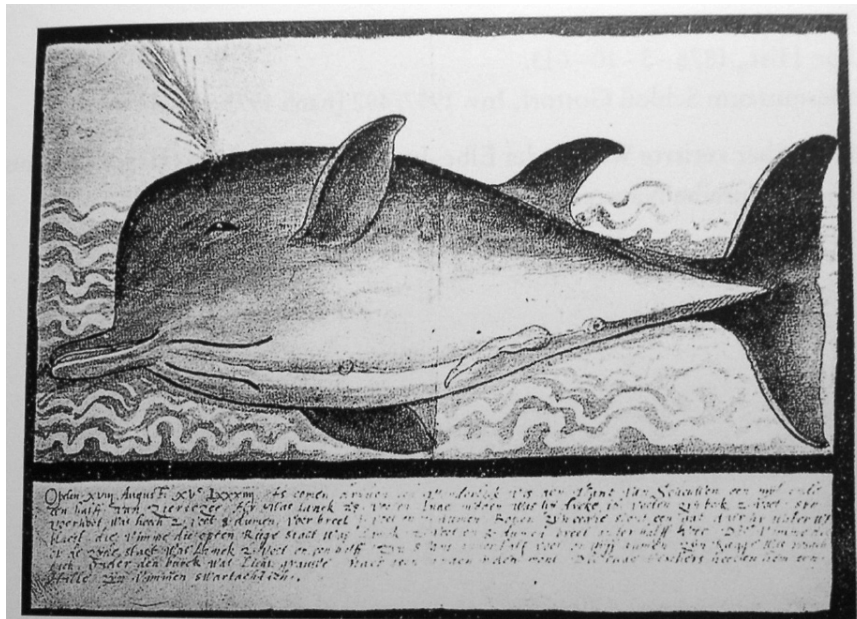

Fig. 3. Male bottle nose whale stranded on the beach near Zierikzee on 18 August 1584. (Drawing by Adrian Coenzoon van Schilperoot in: *The whale book*, 2003.)

protectors. His portrayal of the Zierikzee bottlenose whale conforms to the "layout" and format of most of his albums that have survived, showing a "portrait" of the animal with an extensive text. Image and text are framed in thick, colourful borderlines. In fact, a slightly less elaborate version of this drawing was incorporated in his manuscript "whale book" of 1585.²⁵

In Coenen's drawing of 1584, we encounter an "artistic mode" of representing the beached carcass of this whale species, which is recurring in several of the old representations. For one thing, it relates to the position and situation, in which the carcass is lying on the beach. Additionally, it has to do with the artist's desire to convey to the viewer of his work as much morphological information as possible in one picture, without resorting to several smaller views showing the animal from different angles.

Bottlenose whales, like all toothed cetaceans (but unlike baleen whales) have a body cross section that is a vertical oval. When they strand, they fall on their flank. Ventral and dorsal body areas are thus exposed to the spectator. What many artists drawing stranded whales have been doing is pushing these two opposite views a little bit together upon the surface of the spherical whale body. This little "trickery" results in a spherically less realistic representation, but in a "better" natural history drawing conveying the essential morphological information in one single image. For from the position from which one can see the throat pleats, the genitals and anus of the animal, the viewer would not be able to see the dorsal fin as

the artwork shows it. Finally, by the time word of a whale on the beach reaches the artist living in town, and until he manages to travel to the spot of the stranding, the carcass is usually grossly swollen by decomposition gases, resulting in a grotesquely malformed body silhouette, which the artist cannot but render faithfully.²⁶

Present-day viewers, used to perfect and aesthetically appealing underwater photographs or film footage of live, slender, swimming whales, have to keep these facts about carcass position, body decomposition and a little artistic "trick" in mind when evaluating an historic depiction of a stranded whale.

In late summer 1659, a female bottlenose whale of 24 or 28 feet in length strayed into the Elbe estuary and was captured by local fishermen who beached it on the shore of Blankenese, today a part of Hamburg, on 1 September. Many people came to see the carcass and the blubber was boiled out and sold. Artists and printers produced illustrated broadsides as a souvenir and "newspaper" of the memorable event. Two different types of these ephemeral prints – all rare, as they were treated hardly better than our daily newspapers today – have survived.²⁷ In his 1675 book on the Elbe, the Hamburg preacher Peter Hessel published a more elaborate image of the beached whale, engraved by Hans Martin Winterstein after a drawing allegedly made on the spot. The whale, compared to the bystanders, is slightly more exaggerated in size than on the earliest surviving broadside (fig. 4).

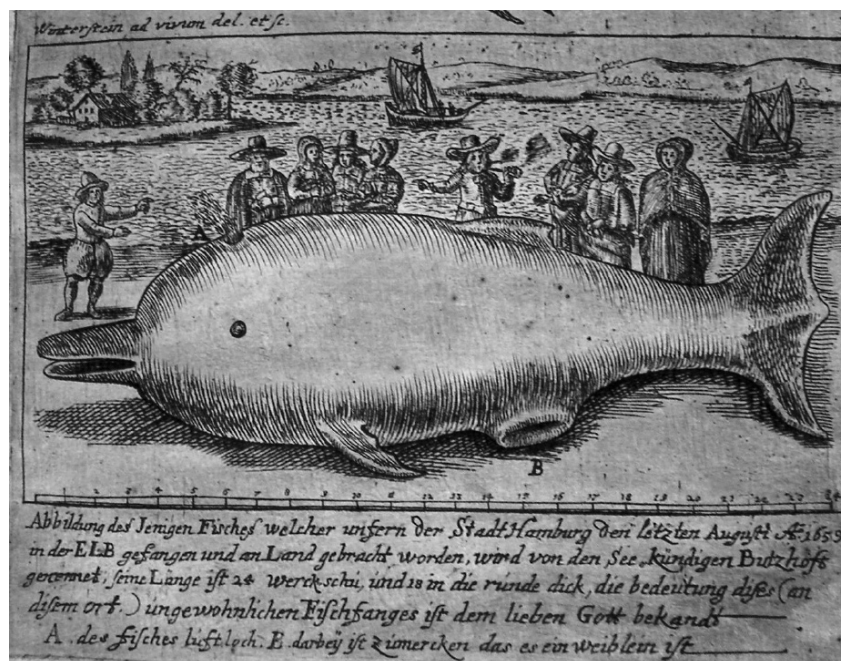

Fig. 4. Female captured in the Elbe estuary, 1 September, 1659. Engraving by Hans Martin Winterstein (Barthelmess Whaling Collection, Cologne)

Important too is Hessel's information, that a second whale in the company of the first escaped the fishermen.²⁸ This animal may well have been the calf of the whale cow, which, incidentally, in the engravings is represented with a heavily swollen genital opening. This suggests either that birth may have been given shortly before her capture, or – in case it is a misrepresentation of swollen mammary glands – that the cow was lactating. The seasonal timing coincides as well with several other records of stranded cow-calf pairs of bottlenose whales in late summer and fall.²⁹

On 10 November 1707 an 8 m bottlenose whale stranded at Gelting in the Baltic. Its sex and the surrounding circumstances are not recorded by Schultz, who extracted this information from a newspaper article published almost 230 years later.³⁰

On 7 October 1742, a 28 foot, male bottlenose whale was captured near Großenbrode by the fishermen of the little Baltic port of Heiligenhafen, some 60 km north of Lübeck (fig. 5). The blubber was tried out, yielding four and a half barrels of oil, and the fluke was dried and displayed in the old and later the new town hall. In July 1980 the precious original was stolen. It was replaced by a wooden replica still in place above the entrance. The local Heiligenhafen chronicle published by parishioner Martin Heinrich Scholtz (1696–1769) the year after the stranding contains a little woodcut of that whale with a scale of 25 feet.³¹

The pregnant bottlenose whale stranded at Frederikshald on 13 November 1749 is recorded in the drawing and secondary sources discussed above.

On 12 August 1757 a "monster" of about 24 feet in length was captured by fishermen and brought ashore at the South Flemish village of Zaamslag. A drawing, more imaginative than realistic, and thus most probably based on a secondary source or oral description, was acquired and published by the Dutch cetologist Antonius Boudewijn van Deinse in 1937 (fig. 6). The blubber was tried out and sold for 212 guilders. Following a custom not infrequent, several of the bones were placed at the Zaamslag church, where

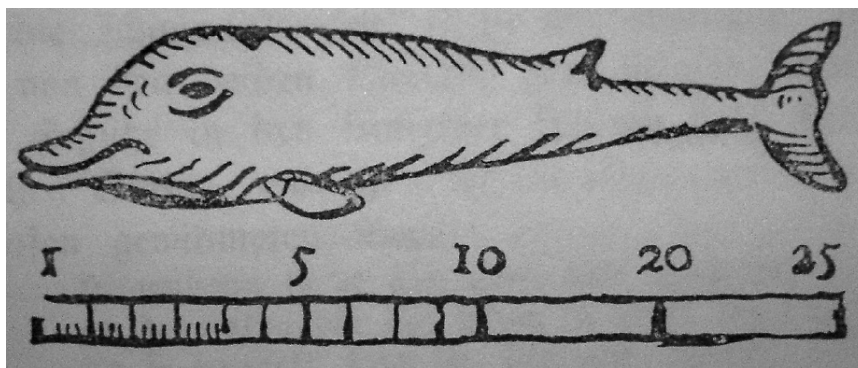

Fig. 5. Male captured near Grossebrode, north of Lübeck (From Heinrich Scholtz, *Nachricht von der Stadt Heiligenhafen in Wagrien*, 1743).

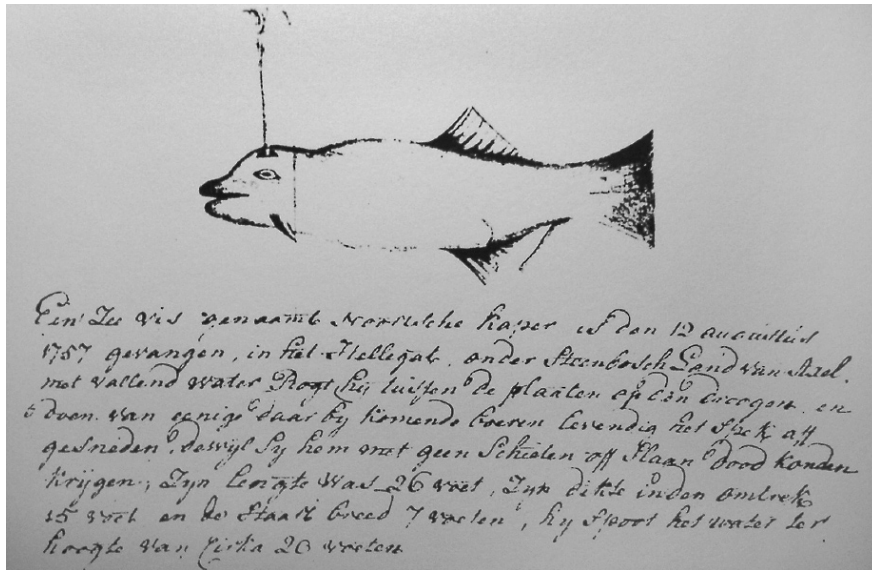

Fig. 6. A “monster” captured by fishermen from the South Flemish village of Zaamslag (From Antonius Boudewijn van Deirse, in: *Het Archief, uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen*, 1937).

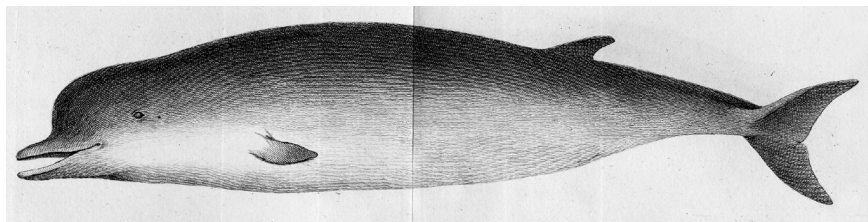

Fig. 7. Female from Thames estuary in London 1783 (From John Hunter, in: *Philosophical Transactions of the Royal Society* 77, 1787).

they were rediscovered during World War One, making identification of the specimen as a bottlenose whale possible.³²

When reporting about the bottlenose whales stranded at Honfleur in 1788, Baussard notes that one clergyman named Abbé Dicquemare had made a drawing in 1765 of a very similar whale, 21 “pieds” long. This drawing is said to have been copied several times, and an engraved version was published in “a collection”. Neither Dicquemare’s drawing, nor any copy of it, nor the engraving after it, has been located so far.³³

Of a 21-foot bottlenose whale captured in the Thames estuary near London Bridge on 29 August, 1781, a brief reference is found in a Swiss almanac published the following year.³⁴

Two years later, in 1783, another specimen of 21 feet length, a female, was stranded or caught in the Thames estuary at London. The anatomist John Hunter (1728–1793) studied and dissected it and published an image of the animal in his important paper on whale anatomy in 1787 (fig. 7).

Since location, event, and length of the animals are identical, one is likely to assume that both sources, the Swiss almanac and Hunter's study, refer to the same specimen. But the almanac was published in 1782 for the year 1783, so this cannot be the wrong date. If Hunter misdated the event as of 1783, all subsequent authors followed his authority. The other possibility is that there actually were two errant bottlenose whales in the Thames two years apart.

On 19 August 1788 local fishermen captured a cow-calf pair of bottlenose whales near Honfleur on the French Channel coast. They first beached the calf, and then tried to kill the mother, not successfully securing her, but wounding her so severely that she was found dead the following day. The lengths of both animals were recorded as 23 "pieds", 6 "pouces" and 12 "pieds", 6 "pouces" respectively. The blubber was sold for 120 "livres". The local naval captain Baussard published a description of the animals, accompanied by two plates (fig. 8), and coincidentally described some rough protuberances in the palate, which he mistook for small teeth.³⁵ Baussard's report was immediately excerpted by the French naturalist and clergyman Pierre Joseph Bonnaterre (1752–1804) and disseminated that same year (1789) in his widely read *Tableau encyclopédique*. But the illustration he had engraved is copied from Hunter's bottlenose whale. As mentioned above, Baussard's wrong perception of teeth in the whales' palate led to the genus name of *Hyperoodon* introduced by Lacépède in 1804. The skull

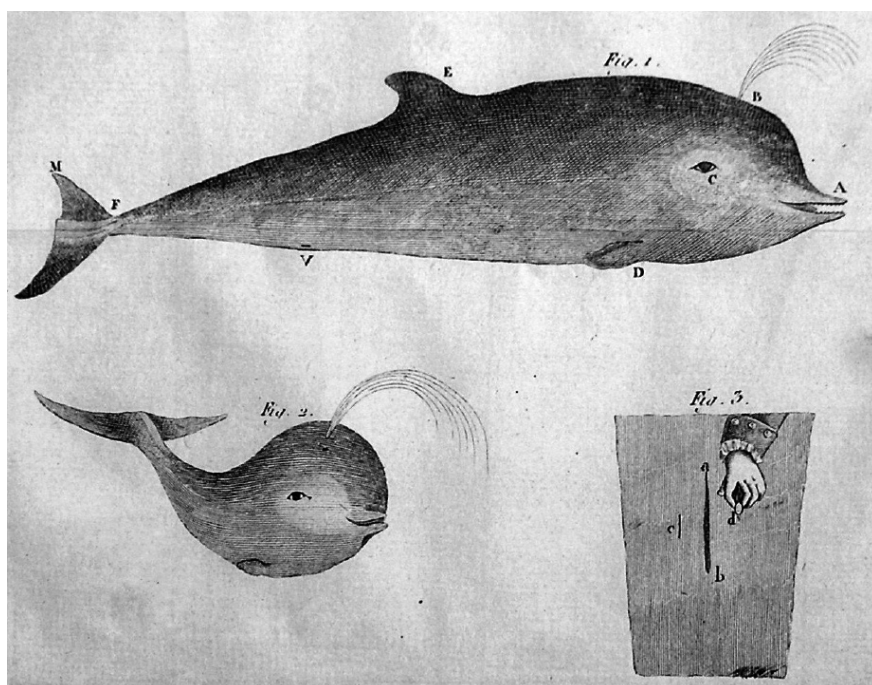

Fig. 8. A cow and a calf captured near Honfleur in Normandy on the northern coast of France on 19 August 1788 (From M. Baussard in: *Observations sur la Physique, sur l'Histoire naturelle et sur les Arts* 34, 1789).

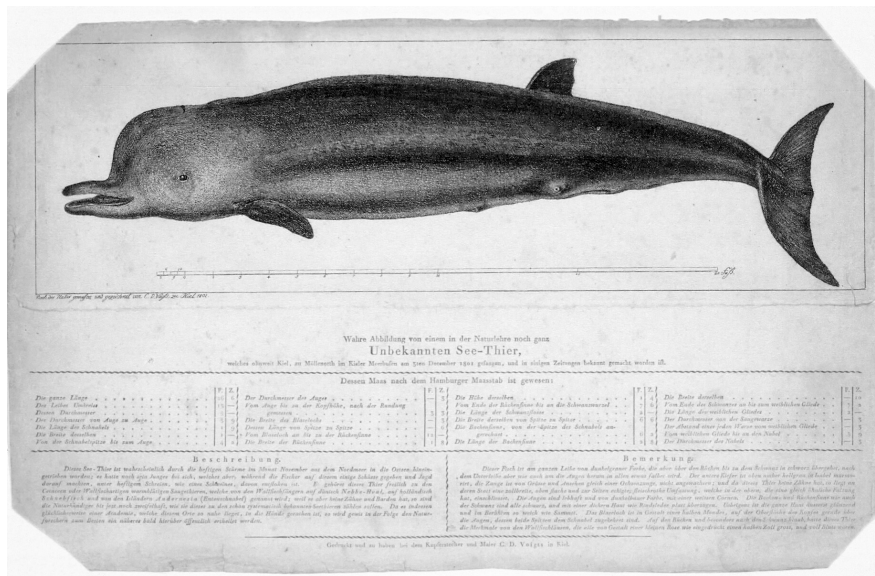

Fig. 9. A female captured at Möltenort, near the Baltic port of Kiel, 3 December 1801. Engraving by Carl Daniel Voigts (From Erna Mohr In: *Nordelbinger* 11, 1935).

of the mother bottlenose whale is preserved at the Musée d'Histoire Naturelle at Caen as the type specimen.

On 3 December 1801, a cow-calf pair of bottlenose whales got into the waters of Möltenort, near the Baltic port of Kiel. The mother was captured, but the calf escaped. The Kiel engraver Carl Daniel Voigts (1747–1813) made drawings on the spot and produced two printed, illustrated broadsides of the event. One, an engraving, is said to show a beach scene with the whale carcass in the foreground surrounded by curious people. Another version of the rare print, a more "scientific" broadside just showing the image of the whale, with extensive annotations on its measurements and the circumstances of its capture, exists in two copies in Copenhagen collections (fig. 9).³⁶

Conclusion

The anonymous drawing of a pregnant bottlenose whale stranded on the Norwegian coast in 1749 that has been in Linnaeus' possession is one of the earliest known depictions of the species. Yet, the species has not been treated in his systematic work. In fact, it was not described scientifically until 1770 by Georg Forster. However, there is reason to believe that it had another impact for Linnaeus. The presence of an umbilical cord proved that the whales actually were mammals. In the late 1740s Linnaeus regarded them as fish, but changed his mind just before the publication of the tenth edition of *Systema naturae* in 1758. The drawing possibly convinced Linnaeus to do this.

With respect to its artistic qualities and composition, the drawing resembles several others of the sixteenth to eighteenth centuries. They reveal a little "trick" of the artist: dorsal and ventral views of the carcass were "moved" slightly towards each other, in order to present more morphological information in one single image. Incidentally, these images are the ones showing the stranded whale in a landscape setting. The other early depictions discussed and illustrated here show the animals in a lateral view and without a landscape background.

Acknowledgements

The authors are most grateful to Gunnar Broberg (Lund), Carl Kinze (Copenhagen), Nicholas Redman (Teddington) and Osva Olsen (Uppsala) for their critical reading of the manuscript, valuable additions and corrections, as well as their help in procuring images reproduced here, and to Anna Sjögren (Uppsala), who provided us with information about the drawing from Linnaeus' collection.

Noter

1 Wilfred Blunt, *The complete naturalist: A life of Linnaeus* (London, 2001), 223; Marita Jonsson, *Carl von Linné: boningar, trädgårdar och miljöer* (Stockholm, 2003), 155; Nils-Erik Landell, *Läkaren Linné: Medicinens dubbla nyckel* (Stockholm, 2004), 216, and Ingvar Svanberg, "Fångst av tumlare (*Phocoena phocoena*) i Sverige", *Svenska Linnésällskapets Årsskrift 2004–2005* (2005), 86.

2 Tycho Tullberg, "Linnés Hammarby", *Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift 1* (1918), 53.

3 W. Lilljeborg, *Sveriges och Norges ryggradsdjur 1: Däggdjuren 2* (Stockholm, 1874), 980–981.

4 Erich Pontoppidan, *Det første Forsøg paa Norges Naturlige Historie 2* (Kiøbenhavn, 1753), 200.

5 C.f. Julius Münter, "Über diverse in Pommerns Kirchen und Schlössern conservirte Walthier-Knochen", *Mittheilungen aus dem naturwissenschaftlichen Verein von Neu-Vorpommern und Rügen 5/6* (1873/74), 31–77, Arnold Japha, "Zusammenstellung der in der Ostsee bisher beobachteten Wale", *Schriften der Physikalisch-ökonomischen Gesellschaft zu Königsberg 48* (1908), 119–189; Erna Mohr, "Historisch-zoologische Walfischstudien," *Nordelbingen 11* (1935), 335–393.

6 Lucas Jacobson Debes: *Færoæ et Færoa reserata, det er: Færoernis oc færoeske Inbyggeris beskrivelse* (Kjøbenhavn, 1673), 167; cf. Christian Matras, "Den enøjede hval", *Saga och Sed* (1960), 1–7 on its role in Faroese traditional folk knowledge.

7 Leonard Harrison Matthews, *The natural history of the whale* (London, 1978), 1–22; Einar Lönnberg, *Linnés föreläsningar öfver djurriket* (Stockholm, 1913), 174.

8 Carl Linnaeus, *Systema naturae 1 Regnum animale*. 10th ed. (Stockholm, 1758), 75–77. Cf. Nils von Hofstén, "Linnés djursystem", *Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift 42* (1959), 22, 29.

9 Carl Linnaeus, *Systema naturae 1 Regnum animale*. 12th ed. (Göttingen, 1772), 43–44.

10 James G. Mead and Robert L. Brownell Jr., "Order Cetacea", in: *Mammal species of the world: A taxonomic and geographic reference*, eds, Don E. Wilson and DeeAnn M. Reeder (Washington, 1993), 349–364.

11 Carl Linnaeus, *Fauna svecica* (Stockholm, 1761), 16–18.

12 No letters are registered by the Linnaeus correspondence-project, Eva Nyström, pers. comm. April 2006.

13 Ingvar Svanberg, *Linneaner: Carl von Linnés lärjungar i Sverige* (Stockholm, 2006),

43; Ove Dahl, *Carl von Linnés förbindelse med Norge*. (Trondhjem, 1907), 11–39.

14 Anton Rolandsson Martin: "Dagbok hållen vid en resa till Norrpolen eller Spetsbergen, på Kongl. Vetenskaps-Akademiens omkostnad och med ett Grönländska Compagniet i Göteborg tillhörande skepp år 1758 förrättad", *Ymer* 1 (1881), 102–141; c.f. Ingvar Svanberg, *Linneaner* (2006), 139–142.

15 J. Chr. Schiødt, "Aktstykker til naturstudiets historie i Danmark", *Dansk Naturhistorisk Tidsskrift* (1871), 500–505; Ove Dahl, *Carl von Linnés* (1907), 13.

16 Ewald Ährling, *Carl von Linnés brefvexling* (Stockholm, 1885), 69, 105, 107, 106; Ove Dahl, *Carl von Linnés* (1907), 40–41.

17 Sten Lindroth, *Vetenskapsakademiens historia* 1:2 (Stockholm, 1967), 622.

18 Johan Ernst Gunnerus og Carl von Linnæus brevveksling 1761–1772, ed. Leiv Amundsen (Trondheim 1976), 78.

19 Christopher Hammer, *Forsøg til en Norsk Natur-Historie* 1 (Kiøbenhavn, 1775), 18.

20 Ivar Christensen, "Hyperoodon ampulatus – Nördlicher Entenwal", in: *Handbuch der Säugetiere Europas* 6, Part I B. eds Daniel Robineau, Raymond Duguay & Milan Klima (Wiesbaden, 1995), 508–525; Shannon Gowans, "Bottlenose whales", in: *Encyclopedia of Marine Mammals*, eds. William E. Perrin, Bernd Würsig & J.G.M. Thewissen (San Diego 2002), 128–129.

21 Wolfhart Schultz, "Über das Vorkommen von Walen in der Nord- und Ostsee (Ordn. Cetacea)", *Zoologischer Anzeiger* 185 (1970), 240–242; Chris Smeenk, Marjan Addink & Manuel Garcia Hartmann, "Vreemde walvissen op onze kusten 2: De butskop", *Zoogdier* 5:2 (1994), 11; Carl Chr. Kinze, "Danish whale records 1575–1991. Review of whale specimens stranded, directly or incidentally caught along the Danish coasts", *Steenstrupia* 21 (1995), 175–177.

22 Kai Curry-Lindahl, *Djuren i färg. Däggdjur, kräldjur, groddjur* (Stockholm 1967), 152; T. Carlberg, "Två fynd av näbbval i Sverige 2004", *Fauna och Flora* 99:3 (2004), 44–45.

23 Ivar Christensen, "Hyperoodon ampulatus" (1995), 508–525.

24 W. B. Lockwood, "The Faroese whale names", *Fröðskaparrit* 43 (1995), 73–84; Samuel Dale, *The history and antiquities of*

Harwich and Dovercourt (London, 1730), 411; John Hunter, "Observations on the structure and economy of whales", *Philosophical Transactions of the Royal Society* 77 (1787), 371–450.

25 Florike Egmond, *Een bekende Scheveninger, Adriaen Coenen, en zijn Visboeck van 1578* (Scheveningen 1997); Klaus Barthelmess & Joachim Münzing, *Monstrum horrendum: Wale und Walstrandungen in der Druckgraphik des 16. Jahrhunderts und ihr motivkundlicher Einfluß* (Hamburg, 1991); Ingrid Faust, Klaus Barthelmess & Klaus Stopp, *Zoologische Einblattdrucke und Flugschriften vor 1800 4: Wale – Sirenen – Elefanten* (Stuttgart, 2002); Florike Egmond & Peter Mason (eds.) *The whale book: Whales and other marine animals as described by Adriaen Coenen in 1585*. (London, 2003); Antonius Boudewijn van Deïnse, "Een Zeeuwse butskop, Hyperoodon rostratus, uit 1584", *Archief, vroegere en latere mededelingen voornamelijk in betrekking tot Zeeland*, (Middelburg, 1940), 1–8; Lucie Arvy & Giorgio Pilleri, *Four centuries of observations on the bottlenose whale, the sperm whale and the killer whale* (Berne, 1983); Chris Smeenk, Marjan Addink & Manuel Garcia Hartmann, "Vreemde walvissen op onze kusten, deel 2: De butskop", *Zoogdier* 5 (1994), 8–15; Ellinoor Bergvelt & Renée Kistemaker, *De wereld binnen handbereik. Nederlandse kunst- en rariteitenverzamelingen, 1585–1735*. Catalogus (Amsterdam, 1992), No. 268; Ingrid Faust, Klaus Barthelmess & Klaus Stopp, *Zoologische Einblattdrucke* (2002), 151.

26 Klaus Barthelmess & Joachim Münzing: *Monstrum horrendum: Wale und Walstrandungen in der Druckgraphik des 16. Jahrhunderts und ihr motivkundlicher Einfluß* (Hamburg, 1991).

27 Klaus Barthelmess, "Historische Flugblätter über verirrtete Wale in der Elbe", in: *Wale aus der Elbe: 340 Jahre Funde und Fang*, ed. Reinhard Kölmel (Balje 1998), 36–41; Ingrid Faust, Klaus Barthelmess & Klaus Stopp, *Zoologische Einblattdrucke ...* (2002), Nos. 584, 585.

28 Peter Hessel, *Hertzfließende Betrachtungen von dem Elbe=Strom* (Altona, 1675), 59–60; The image was also copied to illustrate a roadside commemorating the alleged occurrence of large monstrous "fish" some 1,000 km upstream in the Danube in 1662; Ingrid Faust, Klaus Barthelmess & Klaus

Stopp, *Zoologische Einblattdrucke ...* (2002), Nr. 585.

29 On 24 August 1993 a cow-calf pair of bottlenose whales stranded at Hiddensee in the Baltic. Both were pulled afloat, but the cow stranded again and perished whereas the calf disappeared, *Ostsee-Zeitung*, 25 August 1993.

30 Wolfhart Schultz, "Über das Vorkommen von Walen in der Nord- und Ostsee (Ordn. Cetacea)", *Zoologischer Anzeiger* 185 (1970), 242, table 13. He extracted this information from *Flensburger Nachrichten*, No. 48, 25 February 1936 (not seen by us).

31 Kai Uwe Maurer, "Das Rathaus", in: *Jubiläums-Festschrift Stadt Heiligenhafen 700 Jahre, 1306–2005, Kirche Heiligenhafen 750 Jahre, 1255–2005* (Heiligenhafen, 2005), 74–75; Heinrich Scholtz, *Kurzgefaßte Nachricht von der Stadt Heiligenhafen in Wagrien*. (Ploen, 1743), 118, 143.

32 Klaus Barthelmess, "Whale Strandings in the Culture and Economy of Medieval and Early Modern Europe", *Insana* 27 (2003), 5–10; Antonius Boudewijn van Deinse, "Het zeedrocht uit het Hellegat van 1757", in: *Het Archief, uitgegeven door het Zeeuwisch Genootschap der Wetenschappen* (Middelburg, 1937), 116–119.

33 "M. l'Abbé Dicquemare, qui en 1765 en [i.e. of this species] avoit dessiné une semblable de vingt-un pieds de long, & qui a permis depuis quelques années que son dessin fût copié & gravé dans une collection."

M. Baussard, "Sur deux cétacés échoués vers Honfleur, le 19 septembre 1788", in: *Observations sur la Physique, sur l'Histoire naturelle et sur les Arts* 34 (Paris, 1789), 210.

34 "La ville de Londres a eut le plaisir de voir une telle bête l'année passée. Suivant les rapports que l'on a reçu ce fût le 29 août 1781 sur les 6 à 7 heures du matin qu'a paru dans la tamise, au dessus du pont de Londres, un cachalot ou petite baleine de 21 pieds de long sur dix de large. La surprise a été d'autant plus grande, qu'on n'y en avait jamais vu. Il a falu plus de quatre heures & quantité d'assailans pour s'en saisir"; Anonymous, "Prise de quelque Baleines", in: *Almanach Noeueve et Historique Nommé Le Nouvelliste Francois: Pour l'An de Grace MDCCLXXXIII* (Basel, 1782), fol. G 3 recto; Klaus Barthelmess, Klaus & Thierry du Pasquier, "Der Wal von Fuenterrabia (2. März 1782). Eine Episode aus der Schlussphase des Baskenwalfangs", *Deutsches Schifffahrtsarchiv* 16 (1993), 368.

35 M. Baussard, "Sur deux cétacés" (1789), 201–206.

36 Erna Mohr's remarks in "Historisch-zoologische" (1935), 362–364, illus. 10, as to the presence of the prints in the collection of Kiel Zoological Museum are either erroneous or even spurious (Wolfgang Dreyer, pers.comm., 19 April, 2006; Carl Kinze, pers. comm. 20 April, 2006). The skeleton of this whale has been in Copenhagen Zoological Museum since 1980.

Johan Nordströms professur

Tore Frängsmyr

När den första professuren i idé- och lärdomshistoria inrättades 1932 genom en donation, skedde det plötsligt och genom en stundens ingivelse. Ett nyfunnet brev från den förste innehavaren, Johan Nordström, visar nya detaljer i denna intressanta historia. Händelseförloppet i stort har naturligtvis varit känt, och det stod ganska utförligt om den saken i tidningarna. Men spelet bakom donationen kan beskrivas på ett nytt sätt.

Hittills har rätt litet skrivits om själva donationen och dess tillkomst. Vi vet att bibliotekarien Jonas Samzelius, Nordströms gode vän, var den drivande kraften för att få till stånd donationen. Sten Lindroth skriver att historien om Samzelius' förehavanden "lär inte sakna sina poänger".¹ Vad dessa poänger gick ut på, säger han inte. Muntligen berättade Lindroth ibland om dessa episoder, vid sena postseminarier på 1960- och 1970-talen. Han beskrev då hur Samzelius hade hållit på en längre tid och preparerat den stormrike "gubben Carlberg" i Stockholm, vilken låg på sitt dödsläger och precis innan han uppgav andan avlät ett donationsbrev till Nordströms förmån. Samzelius hade falskeligen beskrivit Nordströms forskningar om Gustaf II Adolf i nationalistiska termer och därvid anspelat på Carlbergs politiska intressen för det storsvenska.

Ungefär så var den bild som Lindroth målade upp. Nu får man komma ihåg att Lindroth själv inte varit med vid tiden för donationen, han kom in i lärdomshistorien något senare, och därför säkert byggde på hörsägner från andra. Dessutom var han i berättartagen och kunde ta ut svängarna för den goda effektens skull. Man bör inte ställa alltför stora källkritiska krav på hans vittnesbörd.

Några enkla fakta kan fastslås. Industrimannen Gustaf Carlberg skänkte 350 000 kronor i aktier till en professur i "allmän idéhistoria", så benämndes ämnet i donationsbrevet. Sambandet med Gustaf II Adolf är också tydligt. Inför 300-årsjubileet den 6 november 1932, hade rikssalen på Uppsala slott återställt i sin ursprungliga form; detta var den unge byggmästaren Anders Diös' första stora arbete. Johan Nordström, som var docent i litteraturhistoria, hade i god tid blivit ombedd att hålla det stora högtidstalet. Det var naturligt, eftersom han studerat Gustaf II Adolf och göticismen, inte minst de förhoppningar som i trettioåriga krigets Tyskland fästes vid den svenske kungen som "lejonet från Norden". Att Nordströms tillskyndare anspelat på göticismen inför Carlberg torde också vara riktigt, även om det kan ha skett i allmänna ordalag.²

Gustaf Carlberg (1856–1933) var känd för sina patriotiska åsikter och

hade tidigare utmärkt sig för en rad donationer. Bland annat hade han skänkt pengar till den staty av Prins Gustaf, som nu står uppställd vid Carolina Rediviva. Han hade därvid lärt känna Jonas Samzelius (1886–1967), bibliotekarie på Carolina. Carlberg dog först den 24 november 1933, alltså ett helt år efter donationen till Nordström, och låg ännu inte på något dödsläger hösten 1932, vilket också framgår av brevet nedan. Anspelningar på Carlbergs nazistiska sympatier uppmärksammades redan i samtiden av John Landquist, vilket framkommer i brevet. Nordström, som var gammal Verdandi-radikal, skulle senare få obehag av donatorns son Carl Enfrid Carlberg, som ledde det storsvenska och naziinspirerade Samfundet Manhem. Denne försökte dra in Nordströms götiska forskning i sin politiska propaganda, vilket Nordström mycket bestämt tog avstånd ifrån.³

Namn­givningen (”allmän idéhistoria”) förändrades något från donationsbrevet. När Nordström utnämndes några veckor senare kallades ämnet ”idé- och lärdomshistoria”, vilket uppenbarligen var hans egen formulering. I en senare artikel använder han själv beteckningen ”vetenskapshistoria” såsom det centrala i sitt ämne.⁴

Nordströms rykte som bottenlärdd historisk forskare hade varit i svang länge. I en recension av hans arbete om medeltid och renässans (1929) föreslog Kjell Strömberg i *Stockholm-Tidningen* att Nordström borde få en professur i ”kultur- och lärdomshistoria”. I en artikel i samband med donationen 1932 stod det att Henrik Schück ”redan för ett år sedan” hade föreslagit samma sak: ”Professor Schück utpekade honom [Nordström] som Sveriges kanske främste forskargestalt inom sitt fack och förklarade, att hans vetenskapliga produktion var av sådan betydenhet, att den borde belönas med en personlig professur.”⁵

Det kan förefalla som dessa uppgifter överensstämmer med Lindroths version om att förberedelserna för donationen pågått en längre tid. Uppgifterna i brevet nedan säger tvärtom att donationen ordnades på några få dagar, en extremt kort tid för en så stor sak! Johan Nordström själv fick inget veta förrän kvällen före den stora dagen, då han råkade träffa vännen Samzelius på gatan! Meningen var egentligen att han skulle få reda på nyheten först på själva högtidsdagen, efter sitt stora minnestal, under lunchen, och därmed strax före offentliggörandet. Nu fick han i alla fall natten på sig att förbereda sig för mottagandet.

Brevet skrev Johan Nordström till sin tre år yngre syster Elsa (f. 1894), gift Bylund och bosatt i Boden. Han skrev brevet sex dagar efter donationens offentliggörande i samband med Gustaf Adolf-firandet, som inte ägde rum på den faktiska årsdagen 6 november utan den 5 november, eftersom detta var en lördag. Minneshögtiden började klockan elva med ett tal av landshövdingen Sigfrid Linnér, därefter höll Nordström högtidstalet. Alla referat talar om vilket intryck han gjorde med sin starka röst och sitt pampiga framförande, och han var själv nöjd med sin insats. Efter lunchen

följde så promotionsakten klockan två, där universitetets rektor, professor Otto Lagercrantz, också offentliggjorde donationen. Nordströms närmaste vänner, som satt med under högtidligheten, visste ingenting i förväg. Nyheten väckte stor uppståndelse, Nordström blev något av en huvudfigur, och tidningarna skrev att donationen var den stora sensationen vid promotionen.

I brevet, som inte tidigare varit känt, beskriver Nordström både förhistorien och själva akten, med personliga och ofta drastiska vändningar. Han ger en ny och av allt att döma korrekt bild av händelseförloppet.

Brevet har överlämnats till undertecknad av Elsa Bylunds son, adjunkten Björn Bylund, Nyköping. Sista sidan saknas, och ett medföljande blad handlar om den forskardocentur som Nordström fick året innan, men det brevet har å andra sidan ingen början. Efter publiceringen kommer brevet att överlämnas till Johan Nordströms samling på Carolina Rediviva.

Brev från Johan Nordström till systemn Elsa Bylund

Ups. 11/11 32

Käraste lilla Elsa,

Tack för ditt glada brev! Jag har de sista dagarna hållit på att skriva av mig handen för att svara ett vänligt ord på alla telegram och brev – folk t.o.m. skriver och begär autografer som från en filmdiva!

Ja, det är icke mycket att säga förutom vad som stått i tidningarna. Som vanligt fick jag talet färdigt i sista minuten, d.v.s. torsdag morgon, ty pressen måste ha det i god tid för referaten. Ja, så var det då bara att ta Gud i hågen och stiga upp. Det var en praktfull sal den nya Rikssalen på Slottet – troligen den ståtligaste i landet och en fulltalig publik på 8-900 personer utvalt folk – tusenden måste avvisas. Festlig musik. Landshövdingen, en liten knatte vid namn Linnér⁶, som varit med om att engagera mig som talare, höll till allmän förvåning och häpnad ett långt G.Ad. tal själv för att visa sig på styva linan – det föll platt till marken men det var ju ett oförskämt tilltag – han hade ju fullkomligt kunnat förstöra det för mig, om jag ej lyckligtvis haft mina egna idéer. Så sjöng man ”Förfäras ej du lilla hop”, så tryckte jag Lillemors hand⁷, som satt vid min sida (hon ringde f.ö. just nu och hälsade till dig!), och klämde i för kung och fosterland, och det hördes tydligen – Schück⁸, som satt nära, klagade att det slagit lock för öronen, men kungen och prinsarna⁹ som gamla krigare syntes befinna sig väl. Talet tog 44 minuter och på applåderna märkte jag att det tagit skruv – jag kände det också redan, medan jag höll på. Jag får vid dylika tillfällen en egendomlig fräck kallblodighet och hinner väl studera fysiomierna. Avslutning med unisont Vår Gud är oss en väldig borg., sjungen med verklig exaltation. Det var stämning och jag tror dagens stora ögonblick. Därpå tågades det och jag omringades av bekanta och obekanta, som uttryckte en stundom högst stormande hänryckning. Innan vi kommo ut gick väl ¾ timme i trängseln, det var

som ett triumftåg. Talet, som alls icke är märkvärdigt och som gjorde sin lycka mest genom framförandet, skall du senare få – det håller på tryckas i Nordisk tidskrift. Min franske vän Lucien Maury¹⁰ från Paris, som var här för att bli hedersdoktor och som översätter min renässansbok, skall referera det i Le Temps!

Men jag går händelserna i förväg. Kvällen förut hade jag mött Jonas Samzelius på gatan, som sade, att han efter mitt tal, under lunchen, hade ett viktigt meddelande att göra mig. Jag naturligtvis nyfiken fick honom till slut att tala om vad det var: 'Din framtid är tryggad, gamle [vän], sade han och berättade sedan. Denne Carlberg, som lär äga 10 millioner i goda fastigheter, har tidigare gjort smärre donationer, bl.a. till Prins Gustavstatyn i Upsala. Sedan det tillfället känner Jonas honom väl och hade vunnit gubbens synnerliga bevågenhet. Han skulle nu inbjudas till festligheterna och Jonas och Anton Blanck¹¹ kommo då på ideen, att här vore kanske något att göra. Carlberg var dock – detta var på *måndag* tror jag i samma vecka! – i Göteborg, där hans fru insjuknat (hon är nu bra igen) och Jonas telegraferade till honom en anhållan att Blanck, han och universitetsbibl. Grape¹² skulle få resa dit och besöka honom för att framlägga ett förslag till en donation. De hade redan köpt biljetter och stodo färdiga att stiga på tåget, då telegram kom: "Res ej. Absolut ointresserad för alla förslag!" Det lät ju ej vidare hoppfullt men Jonas ansåg sig dock böra ge Carlberg en förklaring och avlät en epistel, vari han på ett fullkomligt mästertligt sätt framlade donationens syfte etc. och den eviga ära, som därav skulle följa för en ädel donator. Och det tog skruv! Redan på onsdag var gubben omvänd, på torsdag och fredag var Jonas i Stockholm och ordnade med Carlbergs son¹³, en kapten, och deras jurist det hela och på lördag morgonen kom donationshandlingen och 350 000 kr i aktier av prima slag. Alltså precis på sekunden. Kl. 2 började så promotionen, som började med ett tal av rektor, som därefter uppläste den stora nyheten. Jag satt med Oluf Friis¹⁴ och Hans och Lillemor Ahlmann, för vilka jag hemlighållit det hela, så att de blevo ännu mera förvånade än jag! Applåder. Allmän uppståndelse etc.etc. Och så promoverades 100 doktorer och kammarkören rungade, så att alla fönsterrutorna sprungo i kvarteret!¹⁵ Ja, det var en fest.

Så bankett på Rikssalen kl. ½ 8. Festligt. 500 människor minst. Och ständiga gratulationer o. alla voro så glada och hyggliga. Självaste universitetskansler gav mig en honnör i sitt tal etc. Vid 12-tiden på natten gingo Ahlmanns, J. Melander¹⁶, Oluf Friis m.fl. till Gillet för en liten eftersupé, där champagnen flödade och jublet var stort. ½ 3 i säng. Hans kinesade hos mig, tämligen yr i hatten efter all champagnen. Mig hade den ej bekommit synnerligen.

Så morgontidningarna med alla recensioner o.s.v. Och telegram från när och fjärran – ja redan på kvällen förut hade det börjat – ni bodensare hörde tror jag till de snabbaste gratulanterna! Blommor. Brev.

Söndag f.m. hade fakulteten lunch för de nya doktorerna; där var ock jag gäst och Jonas fick en välförtjänt hyllning i ett tal av fakultetens dekanus.

På kvällen supé med Maja och Jonas Samzelius. Vad ger du mig för Jonas!? Han har verkligen kanske mer än någon annan varit min hjälp i livet – att min disputation någonsin blev färdig, var nog icke minst hans förtjänst.

Ja, så har jag dragit mig tillbaka från allt vidare festande en smula trött efter terminens arbete, ty förutom talet har jag haft en oerhörd arbetsbörda och under sept. o. okt. nog aldrig kommit i säng före kl. 3 à 4 om morgonen.

Nu är det fredag kväll och i morgon bitti resa vi så till Stockholm: universitets rektor o. prorektor för att tacka och överlämna till Carlberg universitetets G.Ad. medalj; Blanck, Jonas och jag, jag för att buga och tacka allra mjukast, med en bukett i handen till tant Emilia Carlberg! På e.m. skall jag på middag hos Ahlmanns o. på teatern på kvällen o. se vännen Josephsons nya pjäs.¹⁷ Nu har jag troligen glömt att berätta en massa, men det får räcka för denna gång. Nu blir det föga vila, till installationen är klar. Den blir väl dock ej före februari, kanske mars. Och nu gäller det att göra något arbetsprogram och installationsföreläsningen skall handla om den nya vetenskapen och det gäller att gnugga det lilla som finns kvar av geniknölarna. De närmare bestämmelserna för professuren i fråga om undervisningens omfång o.d. skall bestämmas. Säkert är redan, att det ffr allt blir en forskningsprofessur, med betydligt mindre föreläsningar än andra professorer. Hur pass många, det är ännu ej bestämt, men jag hoppas, det blir så få som möjligt, så hinner jag skriva och forska dess mer – och det är ju det viktiga.

Förläggarna bombardera mig med brev för att få kontrakt om den stora götiska boken – nu kan jag nog få ett högre honorar. Men allt detta sköter den kloke Jonas åt mig.

I dag hade jag ett rart brev fr. farbror August.¹⁸ Och kan du tro, farbror Nygren¹⁹ i Nordmaling har uppvaktat med en längre skrivelse, där han i känd stil berättar om all barna, med vem de äro gifta etc. och sin son Håkan, välbeställd kontorist o.s.v. Vad mitt tal beträffar, har jag, säger han, så till vida rätt, som G.A. var en religiös hjälte. Men jag har orätt däri, att han traktade efter kejsarkronan o.s.v. Det har du icke rätt i, säger farbror Alfred, som samtidigt berättar, om vad han sagt om G.A. i sin högmässopredikan i Nordmal. d. 6 nov. Märklig vitalitet i den gubben!

Eljest har det ju icke i kören saknats också ilskna röster, i Soc.Dem. och Aftonbladet för i tisdags. Men sådant hör ju till, ehuru det var i värsta laget i fråga om dumhet och onskfullhet. Bl.a. insinuerades att jag blivit köpt av kapitalisten Carlberg att propagera någon sorts 'nazism' här vid universitetet! etc.etc.; jag var en av Upsalas originella kufar o.s.v. Författaren i Aftonbl. var John Landquist²⁰, som verkligen tycks ha sjunkit ganska djupt; han har förgäves sökt professorer här i Upsala och ser alltid rött, då Upsala kommer på tal; han tycker nog f.ö. att han vore den rätte mannen för en dylik professur.

Bland dem, som icke låtit höra av sig, äro Lundmarks²¹ i Lund! Men jag vet ej, kanske de äro i Amerika igen!

Nej, nu måste jag sluta. Stora famnen, älskade syster, och klappa gubben och ungarna från mig. Må ni leva och ha det gott. Jag ville så gärna komma till jul men Haderslev²² drar också och jag måste nog resa dit och klappa om söta

Noter

- 1 Sten Lindroth, "Johan Nordström 1891–1967", *Lychnos* 1967–68, 11.
- 2 Tore Frängsmyr, "Johan Nordström", *Svenskt Biografiskt Lexikon* 27 (1990–91). Se också *ibid.*, "Johan Nordström och lärdomshistoriens etablering i Sverige", *Lychnos* 1983, 131–149, omtr. i *Nordström och hans skola*, Skrifter 17 (Inst. för idé- och lärdoms-historia, 1997). Jfr Bo Lindberg & Ingemar Nilsson, "Sunt förnuft och inlevelse", i *Humaniora på undantag* (1978), ed. Tomas Forser.
- 3 Frängsmyr, *Lychnos* 1983, 131 f.
- 4 *Ibid.*, 135 f. Artikeln "Vetenskapshistoria" i tidskriften *Svea* 1936.
- 5 Art. "Dagens profil", *Stockholm-Tidningen*, 6/11 1932.
- 6 Sigfrid Linnér (1877–1963), landshövding i Uppsala 1931–43.
- 7 Nordströms nära vänner var geografen Hans W:son Ahlmann (1889–1974) och hans hustru, norska skeppsredardottern Erica Harloff (1897–1981), kallad Lillemor, som ursprungligen var operasångerska. Ahlmann hade varit docent i geografi i Uppsala 1921–29 och blev professor i Stockholm 1929. Efter en framgångsrik bana som glaciolog blev han svensk ambassadör i Oslo 1950–56.
- 8 Henrik Schück (1855–1947), Nordströms lärare, hade som emeritus bosatt sig i Stockholm men hade rest upp för det solenna tillfället.
- 9 Med kungen Gustaf V följde prinsarna Wilhelm och Carl.
- 10 Lucien Maury (1872–1953), litteraturkritiker, fransk lektor i Uppsala 1900–07, stor kännare av svensk kulturhistoria och flitig översättare, kulturmedarbetare i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 1920–40, föreståndare för Svenska studenthemmet i Paris 1931–45, hedersdoktor i Uppsala 1932.
- 11 Anton Blanck (1881–1951), professor i litteraturhistoria i Uppsala 1922–46.
- 12 Anders Grape (1880–1959), överbibliotekarie vid Carolina Rediviva 1928–46.
- 13 Med sonen Johan Gustaf Carlberg, kaptenen, hade Nordström alltid goda relationer.
- 14 Oluf Friis (1894–1979) var dansk lektor i Uppsala 1924–34.
- 15 Nordströms uppgift att fönsterrutorna sprack kan synas som ett överdrivet skämt, men faktum var att enligt tidningarna trettio-sju fönsterrutor sprack under promotionen, men det berodde på saluten från kanonerna och inte på kammarkören. Se *Tidningen Uppsala* 5/11 1932, *Dagens Nyheter* 6/11 1932, *Stockholms-Tidningen* 6/11 1932.
- 16 Johan Melander (1878–1947), professor i romanska språk i Uppsala 1932–43.
- 17 Ragnar Josephsons pjäs *Kanske en diktare*, uppförd och tryckt 1932.
- 18 August Nordström (1864–1950), farbror till Johan Nordström, skollärare, hembygdsforskare, nykterhetsman, verksam i Alvik utanför Luleå. Nordströms far var Nils Nordström (1854–1914), 1:e komminister i Piteå landsförsamling, Öjebyn, 1889–1914. Se *Luleå stift 1904–1981* (1982), 422.
- 19 Alfred Nygren (1855–1937), kyrkoherde i Piteå 1897–1909 och vän i familjen, sedan kyrkoherde i Nordmalings församling 1909–37. *Luleå stift 1904–1981* (1982), 428.
- 20 John Landquist (1981–1974), skribent i *Aftonbladet* från 1924, chef för dess politiska och kulturella avd. 1932–35, professor i pedagogik i Lund 1935–46.
- 21 Knut Lundmark (1889–1958), professor i astronomi i Lund 1929–55, liksom Nordström norrbottning och Uppsalastudent av Norrlands nation.
- 22 Haderslev den stad i Danmark, där Nordströms fästmö Estrid Hansen (1903–95) bodde. De två gifte sig i Haderslev den 12 april 1933.